

ปัญหาและทางออกในการขับเคลื่อน สภาองค์กรชุมชนระดับตำบล ในเขตภาคตะวันออก*

Problems and Recommendations for Movements of Subdistrict - level Community Organizations Councils in Eastern Region

ธีระพงษ์ ภูริปานิก **

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและทางออกในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออก การวิจัยดังกล่าวใช้วิธีการศึกษาระหว่างเชิงปริมาณกับเชิงคุณภาพ ข้อค้นพบจากการศึกษาพบว่า ปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากด้านที่มีปัญหามากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการจัดตั้ง

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่อง ปัญหาและทางออกในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออก โดยได้รับทุนสนับสนุนจากคณะรัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

** อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ผู้เขียนขอขอบคุณ ผศ.ดร.ชัยนนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งมุมมอง และองค์ความรู้ต่างๆ ที่มีคุณค่ายิ่งกับการวิจัย

สภาองค์กรชุมชน ด้านการจัดทำแผน ด้านการจัดประชุม และด้านการบริหารงานตามลำดับ ส่วนข้อเสนอแนะทางออกในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับไม่แน่ใจ โดยประเด็นที่มีข้อเสนอแนะทางออกในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนที่อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง 5 อันดับแรก ได้แก่ (1) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนจำเป็นต้องทำการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ในวงกว้างให้ประชาชนรู้จักสภาองค์กรชุมชนมากขึ้น (2) สภาองค์กรชุมชนควรมีการวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมและภูมิปัญญาในชุมชนมาใช้ในการขับเคลื่อนเป็นหลัก (3) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนควรประสานงานให้เกิดเอกภาพภายในองค์กรเครือข่ายก่อนการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับจังหวัด เช่น ขบวนจังหวัด (4) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนควรยกระดับงานสภาองค์กรชุมชนเป็นยุทธศาสตร์หลักของหน่วยงาน และ (5) ก่อนการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนจำเป็นต้องมีการตกลงกับผู้นำท้องถิ่นและท้องถิ่นให้ลงตัวเสียก่อน

Abstract

This research has the objective to study on problems and solutions on the movements of Subdistrict in the level of community organizations councils in the Eastern region. Such research has used both the quantitative and qualitative methodology. From this research, it has discovered that the problems on movements of subdistrict - in the level of community organizations councils is generally in the medium level ranging from the highest to the lowest level as the followings; the establishment of the subdistrict - level community organizations councils, the Planning Management, the organizational meeting and management respectively. For solutions in the mobilization of the subdistrict - level community organizations councils, it has found that it is generally uncertain. The first five suggesting

issues to the mobilization of the subdistrict - level community organizations councils are: (1) The needs of widespread promotion of the subdistrict - in the level of community organizations councils to the public; (2) The analysis and adjust of social capital and intellectual community as key mobilizing; (3) The cooperation between the subdistrict - in the level of community organizations councils and Community to be an internal unity before mobilizing up to the provincial level; such as, provincial procession; (4) The subdistrict - in the level of community organizations councils should improve the work of community as the main strategy of organization; and (5) Before setting up the Community Organizations, it is necessary to make some agreements with local administrative leaders.

บทนำ

พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ได้มีการประกาศในราชกิจจานุเบกษา และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2551 โดยมีเจตนารมณ์สำคัญในการส่งเสริมให้ชุมชน ซึ่งเป็นสังคมรากฐานมีความเข้มแข็งสามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นตามความหลากหลายของวิถีชีวิต วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น และเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ตาม พ.ร.บ.ฉบับนี้ ได้บัญญัติให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นผู้รักษาการตาม พ.ร.บ. และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ซึ่งเป็นหน่วยงานในการกำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้ง และพัฒนากิจการของสภาองค์กรชุมชน

จากพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนดังกล่าว จึงทำให้ในปี พ.ศ. 2551 มีสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลได้มาขอจดทะเบียนจัดตั้งทั่วประเทศรวม

1,075 ตำบล ครอบคลุมทุกจังหวัด โดยแยกเป็นภาคเหนือ 198 ตำบล ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 324 ตำบล ภาคกลางและภาคตะวันตก 223 ตำบล กรุงเทพฯ ปริมณฑล และภาคตะวันออก 140 ตำบล และภาคใต้ 190 ตำบล ซึ่งโดยค่าเฉลี่ยแล้วแต่ละจังหวัดจะมีสภาองค์กรชุมชนประมาณ 14 ตำบลต่อจังหวัด¹

ต่อมาในปี พ.ศ. 2552 ได้มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลเพิ่มเติมอีกจำนวน 495 แห่ง โดยแยกเป็นภาคเหนือ 9 ตำบล ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 169 ตำบล ภาคกลางและภาคตะวันตก 136 ตำบล กรุงเทพฯ ปริมณฑล และภาคตะวันออก 71 ตำบล และภาคใต้ 11 ตำบล และในปี พ.ศ. 2553 ที่ผ่านมามีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลแล้วรวม 43 แห่ง ได้แก่ ภาคเหนือ 28 ตำบล ภาคใต้ 32 ตำบล กรุงเทพฯ ปริมณฑล และภาคตะวันออก 7 ตำบล (ข้อมูล ณ วันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2553)²

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็เป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในระดับตำบล ซึ่งในปัจจุบันได้มีตำบลต่างๆ แยกเป็นรายจังหวัด รวมทั้งสิ้น 135 สภาองค์กรชุมชน (ไม่รวมกรุงเทพฯ ปริมณฑล) ซึ่งประกอบไปด้วยจังหวัดชลบุรี 21 สภาองค์กรชุมชน, จังหวัดระยอง 18 สภาองค์กรชุมชน, จังหวัดจันทบุรี 21 สภาองค์กรชุมชน, จังหวัดตราด 17 สภาองค์กรชุมชน, จังหวัดฉะเชิงเทรา 14 สภาองค์กรชุมชน, จังหวัดปราจีนบุรี 23 สภาองค์กรชุมชน และจังหวัดสระแก้ว 21 สภาองค์กรชุมชน (ข้อมูล ณ วันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2553)³

ในช่วงที่ผ่านมาสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้วางแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนงานตาม พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 โดยมุ่งเน้นให้เครือข่ายองค์กรชุมชนในระดับจังหวัดมีบทบาทสำคัญ เน้นการ

¹ สภาองค์กรชุมชน. รายงานผลการส่งเสริมและพัฒนากิจการสภาองค์กรชุมชน ตาม พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 เดือนมกราคม - มิถุนายน 2551. เว็บ. www.codi.or.th/sapa/. 8 สิงหาคม 2552.

² สภาองค์กรชุมชน. รายงานผลการดำเนินงานส่งเสริมจัดตั้งและพัฒนากิจการสภาองค์กรชุมชน (เมษายน 2553). เว็บ. www.codi.or.th/sapa/. 16 มิถุนายน 2553.

³ *ibid.*

รวบรวมและรับรองข้อมูลชุมชนร่วมกันในเวทีระดับหมู่บ้าน/ ตำบล เน้นให้สภาองค์กรชุมชนเป็นเวทีเชื่อมโยงงานพัฒนาด้านต่างๆ ของชุมชนในระดับตำบลและจังหวัด รวมถึงประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงพัฒนาพื้นที่เรียนรู้สภาองค์กรชุมชนเพื่อการขยายผล โดยมีพื้นที่ที่แต่ละภาคได้วางร่วมกัน ซึ่งส่วนใหญ่กำหนดจากฐานงานพัฒนาเดิมในแต่ละจังหวัด เป้าหมายการส่งเสริมในช่วงแรกภายในเดือนสิงหาคม คณะทำงานขับเคลื่อนได้กำหนดรวมกันว่าจะจัดตั้งสภาองค์กรจังหวัดละ 10 ตำบล รวม 760 ตำบลทั่วประเทศ แต่ต่อมาได้ปรับเป้าหมายรวมเป็น 1,100 ตำบลตามเป้าหมายที่แต่ละจังหวัดได้กำหนดจากพื้นที่

นอกจากการวางแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนงานตาม พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนแล้ว สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ยังได้มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดกลไกการขับเคลื่อนงานระดับต่างๆ ทั้งในส่วนกลาง คณะทำงานขับเคลื่อนระดับภาค และระดับจังหวัด เช่น การสนับสนุนงบประมาณในการส่งเสริมจัดตั้ง การสื่อสาร/ สร้างความเข้าใจ การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการด้านกฎหมาย และการจัดระบบสนับสนุนภายในรองรับ เป็นต้น

แต่การขับเคลื่อนดังกล่าวยังมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน เช่น การเข้าใจสับสนระหว่างชุมชนตาม พ.ร.บ. ที่หมายถึงกลุ่ม/ องค์กรชุมชน กับชุมชนที่หมายรวมถึงพื้นที่ในความรับผิดชอบของเทศบาลและเขตในกรุงเทพมหานครด้วย หรือปัญหาเรื่องการประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่นและข้าราชการในพื้นที่บางแห่งมีอุปสรรค เนื่องจากมีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งรวมทั้งเกรงว่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเป็นกลาง การเลือกตั้ง เกรงจะถูกร้องเรียน และปัญหาการเร่งจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลและจัดประชุมระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อให้ได้มาซึ่งสมาชิกสภาพัฒนาการเมืองที่มาจาก การเลือกกันเองของที่ประชุมระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบล

จังหวัดละ 1 คนภายใน 210 วัน ซึ่งอาจทำให้สภาองค์กรชุมชนบางตำบล หรือ บางจังหวัดยังไม่มีความพร้อมในการดำเนินงาน⁴

จากปัญหาในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาประเด็นเรื่อง ปัญหาและทางออกในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออก เพื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จะได้นำข้อมูลที่ค้นพบจากการศึกษาไปเป็นแนวทางในทางการขับเคลื่อนงานสภาองค์กรชุมชนตำบลในระยะต่อไป รวมทั้งเพื่อส่งเสริมให้เกิดระบบการบริหารจัดการงานพัฒนาใหม่ที่ชุมชนเป็นตัวตั้ง เกิดการเชื่อมโยงประเด็นการพัฒนาต่างๆ เพื่อจัดทำแผนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น รวมถึงเชื่อมโยงการขับเคลื่อนงานพัฒนาจากสภาองค์กรชุมชนตำบลสู่การพัฒนาระดับจังหวัด และการขยายการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่ที่สนใจและมีความพร้อม ตลอดจนการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ ควบคู่กับการขับเคลื่อนงานสภาองค์กรชุมชนต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออก
2. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะทางออกในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออก

สมมติฐานการวิจัย

1. สภาองค์กรชุมชนที่มีพื้นที่ความรับผิดชอบแตกต่างกันจะมีปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกไม่แตกต่างกัน

⁴ สภาองค์กรชุมชน. รายงานผลการส่งเสริมและพัฒนากิจการสภาองค์กรชุมชน ตาม พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 เดือนมกราคม - มิถุนายน 2551. เว็บ. www.codi.or.th/sapa/. 8 สิงหาคม 2552.

2. สภาองค์กรชุมชนที่มีระยะเวลาการจดทะเบียนแตกต่างกันจะมีปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือแตกต่างกัน

3. สภาองค์กรชุมชนที่มีลักษณะของกลุ่มแตกต่างกันจะมีปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือแตกต่างกัน

4. สภาองค์กรชุมชนที่มีการประชุมแตกต่างกันจะมีปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือแตกต่างกัน

วิธีการศึกษา

การศึกษาเรื่อง ปัญหาและทางออกในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการวิจัยเชิงผสมระหว่างเชิงปริมาณ (quantitative research) กับเชิงคุณภาพ (qualitative research) และผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการดำเนินการศึกษาซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ สมาชิกสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวม 7 จังหวัด ซึ่งประกอบไปด้วย จังหวัดชลบุรี 21 สภาองค์กรชุมชน, จังหวัดระยอง 18 สภาองค์กรชุมชน, จังหวัดจันทบุรี 21 สภาองค์กรชุมชน, จังหวัดตราด 17 สภาองค์กรชุมชน, จังหวัดฉะเชิงเทรา 14 สภาองค์กรชุมชน, จังหวัดปราจีนบุรี 23 สภาองค์กรชุมชน และจังหวัดสระแก้ว 21 สภาองค์กรชุมชน รวมทั้งสิ้น 135 สภาองค์กรชุมชน⁵

โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (questionnaires) ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ พื้นที่ความรับผิดชอบของสภาองค์กรชุมชน ระยะเวลาการจดทะเบียนของสภาองค์กรชุมชน ลักษณะของกลุ่มของสภาองค์กรชุมชน และการประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบล

⁵ สภาองค์กรชุมชน. รายงานผลการดำเนินงานส่งเสริมจัดตั้งและพัฒนากิจการสภาองค์กรชุมชน (เมษายน 2553). เว็บบ. www.codi.or.th/sapa/. 16 มิถุนายน 2553.

ตอนที่ 2 ปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ด้านการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ด้านการจัดการประชุม ด้านการจัดทำแผน และด้านการบริหารงาน ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะทางออกในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน และตอนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้สถิติดังต่อไปนี้ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามจะใช้สถิติความถี่และร้อยละ ส่วนการวิเคราะห์ระดับปัญหาและระดับความคิดเห็นในการข้อเสนอแนะทางออกในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนใช้การคำนวณค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบสมมติฐานจะใช้สถิติในการทดสอบค่าเฉลี่ยของกลุ่มประชากร 3 กลุ่มขึ้นไป โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนจำแนกแบบทางเดียว (one way analysis of variance) โดยใช้ค่า F - test

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ จะใช้รูปแบบการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) เพื่อรวบรวมข้อมูลมาใช้ในการอ้างอิง และอธิบายประเด็นการศึกษา โดยผู้ศึกษาใช้วิธีการสัมภาษณ์จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลัก (key-informants) ได้แก่ ประธานสภาองค์กรชุมชน สมาชิกสภาองค์กรชุมชน และเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการสัมภาษณ์นี้จะเอาข้อมูลที่ได้มาใช้พรรณนาเพื่อเสริมตารางและอธิบายเพิ่มเติม ดังนั้นแนวการสัมภาษณ์จึงเป็นไปตามผลการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลที่ดำเนินการควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้าย ในการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้หลักการตีความ (interpretive analysis) โดยมีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้ การถอดเทปข้อมูลการสัมภาษณ์แล้วเขียนสรุป การจัดหมวดหมู่ของข้อมูลตามประเด็นในวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ และการเชื่อมโยงระหว่างในเชิงเหตุและผลตามวัตถุประสงค์การศึกษาโดยการวิเคราะห์ทางเลือกนโยบายในการปรับปรุงและแก้ปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผลการศึกษา

ข้อค้นพบจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถสรุปได้ว่า ผลการสำรวจระดับปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน จำแนกตามด้านการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน พบว่า โดยภาพรวมสภาองค์กรชุมชนมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.95$)

และเมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกประเด็น ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 2 ปัญหาการเร่งรัดในการจัดตั้งเกินไป ($\bar{X} = 3.25$) ประเด็นข้อที่ 1 ปัญหาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ พ.ร.บ. ($\bar{X} = 3.04$) ประเด็นข้อที่ 5 อุปสรรคของโครงสร้างอำนาจที่มีอยู่เดิม เช่น ระบบอุปถัมภ์ ระบบชนชั้นนำและระบบราชการ ($\bar{X} = 3.03$) ประเด็นข้อที่ 7 ปัญหาการไม่ได้พูดคุยตกลงระหว่างผู้นำในท้องถิ่นก่อนการจัดตั้ง เช่น ท้องที่ หรือ อบต. ($\bar{X} = 2.99$) ประเด็นข้อที่ 3 ปัญหาการสนับสนุนจาก พอช. ในการจัดตั้ง ($\bar{X} = 2.95$) ประเด็นข้อที่ 6 ปัญหาบทบาทของคณะกรรมการขับเคลื่อนจัดตั้งของจังหวัด ($\bar{X} = 2.71$) และประเด็นข้อที่ 4 ปัญหาการฝึกฝนของผู้นำสภาองค์กรชุมชนกับนักการเมืองหรือผู้นำท้องถิ่น ($\bar{X} = 2.70$) ตามลำดับ

ส่วนประเด็นที่มีปัญหาในการขับเคลื่อนในด้านการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนมากที่สุดคือ ปัญหาการเร่งรัดในการจัดตั้งเกินไปนั้นจากการสัมภาษณ์พบว่า "เงื่อนไขระยะเวลาในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล กล่าวได้ว่าระยะเวลาในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในช่วงแรกนั้นค่อนข้างจำกัด คือ มีระยะเวลาประมาณ 2 เดือน ทั้งนี้เพราะถูกบีบจากสภาพพัฒนาการเมือง ที่จะต้องหาตัวแทนของสภาองค์กรชุมชนเข้าไปเป็นสมาชิกของสภาพัฒนาการเมือง เป็นผลให้สภาองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นบางแห่งไม่มีความพร้อม ผู้นำและสมาชิกสภาไม่เข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่แท้จริงของสภาฯ การเกิดขึ้นของสภาองค์กรชุมชนตำบลหลายแห่งจึงเป็นลักษณะของการ "จัดตั้ง" ของคณะกรรมการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน"⁶

⁶ ฉัตรชัย แยมศาสตร์. รองประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์. สัมภาษณ์. 6 มกราคม 2553.

“การขาดความร่วมมือของสมาชิกสภาองค์กรชุมชนและคณะทำงาน ทั้งนี้อาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญหาเรื่องการจัดตั้งและที่มาของสมาชิกสภาองค์กรชุมชน อันเป็นผลให้สมาชิกบางคนไม่เข้าใจในเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ประกอบกับปัญหาเรื่องเอกภาพและการเมืองในสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองใหญ่ ทำให้สมาชิกในสภาองค์กรชุมชนหลายคนเริ่มไม่เข้าร่วมประชุมในที่สุดบางคนก็ต้องถอนตัวออกไป” ดังคำสัมภาษณ์ของประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองใหญ่ที่ว่า “ความเชื่อถือและความศรัทธาต่อสภาองค์กรชุมชนลดน้อยลง เพราะคนมาแล้วไม่ได้อะไร”

ผลการสำรวจระดับปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน จำแนกตามด้านการจัดประชุม พบว่า โดยภาพรวมสภาองค์กรชุมชนมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 7 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 14 ปัญหาการเปิดสภาองค์กรชุมชนให้เป็นเวทีสาธารณะสำหรับทุกฝ่ายในตำบล ($\bar{X} = 3.19$) ประเด็นข้อที่ 8 ปัญหางบประมาณเบื้องต้น สำหรับการจัดประชุม ($\bar{X} = 3.17$) ประเด็นข้อที่ 13 ประเด็นปัญหาที่สภาฯ จะนำมาขับเคลื่อน ($\bar{X} = 3.14$) ประเด็นข้อที่ 11 ปัญหาเวลาประชุมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตกับชาวบ้าน ($\bar{X} = 2.87$) ประเด็นข้อที่ 12 ปัญหาการนำประชุม ให้สมาชิกมีการปรึกษาหารือกันอย่างกว้างขวาง ($\bar{X} = 2.68$) ประเด็นข้อที่ 9 ปัญหาการจัดการการเงินของสภาองค์กรชุมชน ($\bar{X} = 2.64$) และประเด็นข้อที่ 15 ปัญหาการจัดทำรายงานการประชุม ($\bar{X} = 2.70$) ตามลำดับ ส่วนประเด็นที่อยู่ ในระดับน้อยมี 1 ประเด็น คือ ประเด็นข้อที่ 10 ปัญหาสถานที่ที่จะใช้ในการประชุม

ส่วนประเด็นที่มีปัญหาในการขับเคลื่อนในด้านการจัดประชุมมากที่สุด คือ ปัญหาการเปิดสภาองค์กรชุมชนให้เป็นเวทีสาธารณะสำหรับทุกฝ่ายในตำบล และปัญหางบประมาณเบื้องต้น สำหรับการจัดประชุมนั้นจากการ

¹ ใ้อัพพร อัมพรณ. ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองใหญ่. สัมภาษณ์, 8 กุมภาพันธ์ 2553.

สัมภาษณ์พบว่า “การไม่สามารถจัดประชุมได้อย่างสม่ำเสมอ จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยและการสอบถามสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ พบว่า ที่ผ่านมาสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ไม่สามารถจัดประชุมได้เลย (ที่ผ่านมามีการประชุมเพียงหนึ่งครั้งในช่วงการจดแจ้งและจัดตั้งสภาฯ) เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วทำให้ที่ผ่านมากระบวนกาที่กำหนดแผนของสภาฯ จึงไม่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ขณะเดียวกันเวทีสภาฯ ก็ไม่สามารถเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความต้องการของชาวบ้านได้อย่างแท้จริง”⁸

“งบประมาณเบื้องต้นสำหรับการจัดการประชุม การประชุมในแต่ละครั้งอาจจำเป็นต้องมีค่าเดินทางหรือค่าเสียเวลาให้กับสมาชิกสภาองค์กรชุมชนบางภาพที่ปรากฏออกมาให้เห็นโดยทั่วไปสำหรับการทำงานของภาคประชาชนในระดับรากหญ้า คือ การทำงานในลักษณะจิตอาสา ซึ่งบางครั้งในการเดินทางเพื่อมาเข้าร่วมประชุมหลายต่อหลายคนต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางเอง ขณะที่การประชุมบางครั้งต้องทำให้ชาวบ้านสูญเสียโอกาสในการทำมาหากิน ในกรณีการจ่ายเงินชดเชยค่าเสียโอกาสในการทำมาหากินและค่าเดินทางนั้นสามารถเทียบเคียงได้กับการประชุมของแกนนำภาคประชาชนในแต่ละครั้ง ซึ่งจะมีการจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงการประชุมและการจ่ายค่าเดินทางอยู่เสมอ ดังนั้นหากมีการจัดประชุมแล้วแต่ทาง พอช. ยังไม่สามารถที่จะจัดสรรงบประมาณเข้าไปสนับสนุนได้ การทำงานของภาคประชาชนในสภาองค์กรชุมชนจึงต้องเป็นไปในลักษณะที่แต่ละคนจะต้องจ่ายเงินกันเอง ขณะที่การทำงานสภาองค์กรชุมชนจะต้องแลกด้วยต้นทุนในเรื่องเงินจากการประกอบอาชีพประจำวันและสภาองค์กรชุมชนไม่มีผลงานที่ปรากฏออกมาให้เห็นในเชิงรูปธรรมแล้ว ก็อาจส่งผลต่อความเชื่อมั่นต่อสภาองค์กรชุมชนและในที่สุดอาจนำไปสู่การถอนตัวจากการเป็นสมาชิกสภาองค์กรชุมชนก็เป็นได้”⁹

⁸ ละอองดาว ศรีลาน้ำทิพย์. ผู้นำสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน อ.วังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2553.

⁹ สำราญ วงษ์พันธ์. สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์. สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2553.

ผลการสำรวจระดับปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน จำแนกตามด้านการจัดทำแผน พบว่า โดยภาพรวมสภาองค์กรชุมชนมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.92$)

และเมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกประเด็น ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 21 ปัญหาข้อมูลและความรู้ทางวิชาการที่สำคัญต่อการวางแผน ($\bar{X} = 3.23$) ประเด็นข้อที่ 20 ปัญหาทักษะของสมาชิกในการจัดทำแผน ($\bar{X} = 3.17$) ประเด็นข้อที่ 16 ปัญหาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการรับรู้ประเด็นปัญหาที่จะวางแผน และประเด็นข้อที่ 17 ปัญหาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการรับนโยบายหรือโครงการจากภายนอก ($\bar{X} = 2.94$) ประเด็นข้อที่ 23 ปัญหาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการสรุปบทเรียนจากการดำเนินงานตามแผน ($\bar{X} = 2.91$) ประเด็นข้อที่ 22 ปัญหาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน และประเด็นข้อที่ 24 ปัญหาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการรับผลประโยชน์จากการขับเคลื่อนแผน ($\bar{X} = 2.83$) ประเด็นข้อที่ 18 ปัญหาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการวางแผน ($\bar{X} = 2.79$) และประเด็นข้อที่ 19 ปัญหาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการตัดสินใจว่าจะเอาหรือไม่เอาแผน ($\bar{X} = 2.66$) ตามลำดับ

ส่วนประเด็นที่มีปัญหาในการขับเคลื่อนในด้านการจัดทำแผนมากที่สุดคือ ปัญหาข้อมูลและความรู้ทางวิชาการที่สำคัญต่อการวางแผนนั้นจากการสัมภาษณ์พบว่า “หน่วยงานที่สนับสนุนและหน่วยงานที่อยู่ในท้องถิ่นไม่เข้าใจพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนอย่างแท้จริง ปัญหานี้สืบเนื่องมาจากการขาดการประชาสัมพันธ์และการให้ข้อมูลในเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาท ภารกิจและหน้าที่ของสภาองค์กรชุมชน ทำให้หน่วยงานต่างๆ เหล่านี้พยายามปิดกั้นและไม่ค่อยให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมากนักโดยเฉพาะในเรื่องของการจัดทำแผนแม่บทชุมชนร่วมกัน”¹⁰

¹⁰ สุระ ดวงสุดา, สมศักดิ์ ชัยมาศ, บรรจง พรหมวิเศษ, วีระศักดิ์ นาลินธมากร และฉลองรัตน์ ทองไอฟ้า. การขับเคลื่อนภาคประชาชนในจังหวัดปราจีนบุรี. เสวนากลุ่มย่อย, 12 มกราคม 2553.

ผลการสำรวจระดับปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน จำแนกตามด้านการบริหารงาน พบว่า โดยภาพรวมสภาองค์กรชุมชนมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.77$)

และเมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ประเด็น คือ ประเด็นข้อที่ 26 ปัญหาเทคโนโลยีเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ที่ใช้ในการทำงาน ($\bar{X} = 3.53$)

ส่วนประเด็นที่อยู่ในระดับปานกลางมี 7 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 25 ปัญหางบประมาณที่ใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรม ($\bar{X} = 3.32$) ประเด็นข้อที่ 33 ปัญหาการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการขับเคลื่อน ($\bar{X} = 3.16$) ประเด็นข้อที่ 27 ปัญหาการเชื่อมร้อยเครือข่ายในภาคประชาชนที่สนับสนุนในการขับเคลื่อนกิจกรรม ($\bar{X} = 2.96$) ประเด็นข้อที่ 35 ปัญหาการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการอื่นในการขับเคลื่อน ($\bar{X} = 2.88$) ประเด็นข้อที่ 32 ปัญหาการสนับสนุนจากพ่อช.ในการขับเคลื่อน ($\bar{X} = 2.75$) ประเด็นข้อที่ 30 ปัญหาขาดอุดมการณ์ความคิดร่วมกันของสมาชิก ($\bar{X} = 2.74$) และประเด็นข้อที่ 34 ปัญหาการสนับสนุนจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในการขับเคลื่อน ($\bar{X} = 2.65$) ตามลำดับ

และประเด็นที่อยู่ในระดับน้อยมี 3 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 31 ปัญหาการประสานงานกับภาคีอื่นที่เกี่ยวข้อง ($\bar{X} = 2.48$) ประเด็นข้อที่ 28 ปัญหาความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในการทำงาน ($\bar{X} = 2.09$) และประเด็นข้อ 29 ปัญหาการแบ่งพรรคแบ่งพวกของสมาชิกในสภาองค์กรชุมชน ($\bar{X} = 1.95$) ตามลำดับ

ส่วนประเด็นที่มีปัญหาในการขับเคลื่อนในด้านการบริหารงานมากที่สุด คือ ปัญหางบประมาณที่ใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรมนั้นจากการสัมภาษณ์พบว่า “ความไม่เพียงพอของงบประมาณในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนกล่าวได้ว่าที่ผ่านมาสภาองค์กรชุมชนแต่ละแห่ง ยังขาดงบประมาณในการดำเนินงานอยู่ ทำให้บางครั้งมีโครงการหรือมีกิจกรรมที่ดีและเป็นประโยชน์

สำหรับตำบล แต่ก็ไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนกิจกรรมดังกล่าวได้ เมื่อวิเคราะห์บทบาทของ พอช. แล้ว ก็ยังไม่ได้มีการกระจายงบประมาณไปสู่สภาองค์กรชุมชนเลย การไม่สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมได้ เป็นผลให้ทำให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมไม่เห็นศักยภาพของสภาองค์กรชุมชนและไม่มีความมั่นใจในการขับเคลื่อนงานของสภาองค์กรชุมชน จนกระทั่งนำไปสู่การถอนตัวจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาองค์กรชุมชนในที่สุด"¹¹

ข้อค้นพบจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สามารถสรุปได้ว่า ผลการสำรวจระดับความคิดเห็นในการข้อเสนอแนะทางออกในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน พบว่า โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามมีข้อเสนอแนะทางออกในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนอยู่ในระดับไม่แน่ใจ ($\bar{X} = 3.19$)

และเมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง 5 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 18 พอช. จำเป็นต้องทำการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ในวงกว้างให้ประชาชนรู้จักสภาองค์กรชุมชนมากขึ้น ($\bar{X} = 4.35$) ประเด็นข้อที่ 5 ควรมีการวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมและภูมิปัญญาในชุมชนมาใช้ในการขับเคลื่อนเป็นหลัก และประเด็นข้อที่ 17 พอช. ควรประสานงานให้เกิดเอกภาพภายในองค์กรเครือข่ายก่อนการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับจังหวัด เช่น ขบวนจังหวัด ($\bar{X} = 4.34$) ประเด็นข้อที่ 12 พอช. ควรยกระดับงานสภาองค์กรชุมชนเป็นยุทธศาสตร์หลักของหน่วยงาน ($\bar{X} = 4.30$) และประเด็นข้อที่ 2 ก่อนการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนจำเป็นต้องมีการตกลงกับผู้นำท้องถิ่นและท้องถิ่นให้ลงตัวเสียก่อน ($\bar{X} = 4.21$) ตามลำดับ

ส่วนประเด็นที่อยู่ในระดับเห็นด้วยมีอยู่ 4 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 1 ควรมีการกำหนดกติกาของสภาให้เรียบร้อยตั้งแต่การประชุมครั้งแรก ($\bar{X} = 4.17$) ประเด็นข้อที่ 14 พอช.

¹¹ โอฟาร์ อ่ำพรรณ. ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองใหญ่. สัมภาษณ์, 8 กุมภาพันธ์ 2553.

ควรเพิ่มการประสานงานนโยบายระดับบนกับสมาคมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ($\bar{X} = 4.04$) ประเด็นข้อ 4 ควรมีการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจในท้องถิ่นก่อนมีการจัดตั้ง ($\bar{X} = 3.75$) และประเด็นข้อที่ 19 ควรใช้สถานการณ์การเมืองในปัจจุบันขยายสภาองค์กรชุมชนให้ทั่วประเทศภายในเวลา 3 ปี ($\bar{X} = 3.47$) ตามลำดับ

ส่วนประเด็นที่อยู่ในระดับไม่แน่ใจมีอยู่ 4 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 20 สภาองค์กรชุมชนควรเพิ่มบทบาทการตรวจสอบหน่วยงานอื่นมากกว่าแค่การเรียนรู้ร่วมกัน ($\bar{X} = 3.36$) ประเด็นข้อที่ 8 ควรใช้วัดหรือโรงเรียนเป็นสถานที่ประชุมสภาองค์กรชุมชน ($\bar{X} = 3.35$) ประเด็นข้อที่ 7 นโยบายใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งของ พอช. จะไม่ช่วยกระจายพลังสู่ระดับตำบลได้ ($\bar{X} = 3.08$) และประเด็นข้อ 15 พอช. ไม่จำเป็นต้องเพิ่มการประสานงานนโยบายระดับบนกับสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย ($\bar{X} = 2.65$) ตามลำดับ

ส่วนประเด็นที่อยู่ในระดับไม่เห็นด้วยมีอยู่ 4 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 11 การทำกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนควรเอาหมู่บ้านมาเป็นหน่วยในการขับเคลื่อนแทนการทำในระดับตำบล ($\bar{X} = 2.43$) ประเด็นข้อที่ 13 พอช. ไม่จำเป็นต้องเพิ่มการประสานงานนโยบายระดับบนกับกรมการปกครองและกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ($\bar{X} = 2.42$) ประเด็นข้อที่ 3 ไม่จำเป็นต้องอบรมสมาชิกให้เข้าใจบทบาทของสภาองค์กรชุมชนก่อนการจัดตั้ง เพราะสามารถเรียนรู้ได้ภายหลัง ($\bar{X} = 2.40$) และประเด็นข้อ 16 พอช. ไม่จำเป็นต้องเพิ่มการประสานงานนโยบายระดับบนกับสมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งประเทศไทย ($\bar{X} = 2.30$) ตามลำดับ

และประเด็นที่อยู่ในระดับไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งมีอยู่ 3 ประเด็น คือ ประเด็นข้อที่ 10 พอช. ไม่ควรจัดทีมพี่เลี้ยงเคลื่อนที่ในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน ($\bar{X} = 1.73$) ประเด็นข้อที่ 9 ไม่ควรมีการจัดอบรมประธานสภาองค์กรชุมชนเกี่ยวกับการนำแบบปรึกษาหารือ ($\bar{X} = 1.62$) และประเด็นข้อที่ 6 ประเด็นการประชุมของสภาองค์กรชุมชนไม่ควรเอาปัญหาหลักของชุมชนมาเป็นตัวตั้ง ($\bar{X} = 1.45$) ตามลำดับ

จากการวิจัยสามารถนำเสนอผลการทดสอบสมมติฐาน ดังนี้

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ความรับผิดชอบกับปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออก

แหล่งความแปรปรวน	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
ระหว่างกลุ่ม	6	3.674	.612	1.736	.125
ภายในกลุ่ม	70	24.692	.353		
รวม	76	28.366			

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาองค์กรชุมชนที่มีพื้นที่ความรับผิดชอบต่างกัน มีปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาการจดทะเบียนกับปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออก

แหล่งความแปรปรวน	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
ระหว่างกลุ่ม	15	2.342	.156	.366	.983
ภายในกลุ่ม	61	26.024	.427		
รวม	76	28.366			

จากตารางที่ 2 พบว่า สภาองค์กรชุมชนที่มีระยะเวลาการจดทะเบียนต่างกัน มีปัญหาในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของกลุ่มกับปัญหาในการขับเคลื่อณสภาพองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกเฉียง

แหล่งความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม	2	.850	.425	1.143	.325
ภายในกลุ่ม	74	27.516	.372		
รวม	76	28.366			

จากตารางที่ 3 พบว่า สภาพองค์กรชุมชนที่มีลักษณะของกลุ่มต่างกัน มีปัญหาในการขับเคลื่อณสภาพองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกเฉียงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างการประชุมสภาพองค์กรชุมชนกับปัญหาในการขับเคลื่อณสภาพองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกเฉียง

แหล่งความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม	5	2.253	.451	1.225	.307
ภายในกลุ่ม	71	26.113	.368		
รวม	76	28.366			

จากตารางที่ 4 พบว่า สภาพองค์กรชุมชนที่มีการประชุมต่างกัน มีปัญหาในการขับเคลื่อณสภาพองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกเฉียงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อภิปรายผลการศึกษา

จากการสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลัก (key-informants) ได้แก่ ประธานสภาองค์กรชุมชน สมาชิกสภาองค์กรชุมชน และเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับประเด็นเรื่องปัญหาและทางออกในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนในเขตภาคตะวันออก ด้วยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยขอเสนอผลการอภิปรายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1. ด้านการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ปัญหาที่พบมากที่สุด ได้แก่ ปัญหาการเร่งรัดในการจัดตั้งเกินไป ทั้งนี้เนื่องจากเงื่อนไขระยะเวลาในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล กล่าวได้ว่าระยะเวลาในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในช่วงแรกนั้นค่อนข้างจำกัด คือ มีระยะเวลาประมาณ 2 เดือน ทั้งนี้เพราะถูกบีบจากสภาพพัฒนาการเมือง ที่จะต้องหาตัวแทนของสภาองค์กรชุมชนเข้าไปเป็นสมาชิกของสภาพพัฒนาการเมือง เป็นผลให้สภาองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นบางแห่งไม่มีความพร้อม ผู้นำและสมาชิกสภาไม่เข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่แท้จริงของสภาฯ การเกิดขึ้นของสภาองค์กรชุมชนตำบลหลายแห่งจึงเป็นลักษณะของการ “จัดตั้ง” ของคณะกรรมการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน

2. ด้านการจัดประชุม ปัญหาที่พบมากที่สุด ได้แก่ ปัญหาการเปิดสภาองค์กรชุมชนให้เป็นเวทีสาธารณะสำหรับทุกฝ่ายในตำบล ทั้งนี้เนื่องจากการประชุมจะเป็นเสมือนเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การพูดคุย ตลอดจนการรับทราบปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนตำบลแต่ละแห่ง แต่ในความเป็นจริงเวทีสภาฯ ก็ไม่สามารถเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความต้องการของชาวบ้านได้อย่างแท้จริง เพราะผู้นำสภาองค์กรชุมชนบางแห่งไปปิดกั้นความคิดเห็นต่างๆ หรือบางครั้งผู้นำสภาองค์กรชุมชนบางคนไม่พยายามทำตัวกระตุ้นให้สมาชิกสภาองค์กรชุมชนได้มีโอกาสในการนำเสนอความเห็นของสมาชิกแต่ละคน โดยมีการผูกขาดความเห็นของสมาชิกคนใดคนหนึ่งในการจัดการประชุมแต่ละครั้ง

3. ด้านการจัดทำแผน ปัญหาที่พบมากที่สุด ได้แก่ ปัญหาข้อมูลและความรู้ทางวิชาการที่สำคัญต่อการวางแผน เนื่องจากแผนชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนยุทธศาสตร์ในการทำงานของสภาองค์กรชุมชน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วหากแผนชุมชนของสภาองค์กรชุมชนสามารถที่จะตอบสนองความต้องการและแก้ไข ปัญหาความเดือดร้อนขั้นพื้นฐานให้กับคนในตำบลได้ ก็จะเป็นเสมือนแรงดึงดูดหรือปัจจัยกระตุ้นที่ทำให้ชาวบ้านหรือบุคลากรในภาคส่วนต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่สภาองค์กรชุมชนจัดขึ้น แต่บางครั้งองค์กรที่เกี่ยวข้องกับสภาองค์กรชุมชน ซึ่งถือเป็นปัจจัยภายนอกที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะเข้ามามีส่วนในการช่วยกระตุ้นและส่งเสริมการขับเคลื่อนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชน ยังขาดประสิทธิภาพในการดำเนินการให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลและความรู้ทางวิชาการในการวางแผนของสภาฯ ทั้งนี้ เพราะองค์กรต่างๆ เหล่านี้มิงงบประมาณ บุคลากร องค์ความรู้ วัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยี ขณะบางองค์กรก็มีอำนาจในการตัดสินใจในเชิงนโยบาย ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งหากสภาองค์กรชุมชนสามารถที่จะใช้ประโยชน์จากองค์กรเหล่านี้เพื่อช่วยในการขับเคลื่อนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชน โดยองค์กรที่เกี่ยวข้องกับสภาองค์กรชุมชนนั้น ประกอบไปด้วย องค์กรมหาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรปกครองท้องถิ่น หน่วยงานราชการ ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชน

4. ด้านการบริหารงาน ปัญหาที่พบมากที่สุด ได้แก่ ปัญหาเทคโนโลยีเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ที่ใช้ในการทำงาน เนื่องจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ซึ่งตาม พรบ. สภาองค์กรชุมชน บัญญัติให้มีหน้าที่เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนากิจการของสภาองค์กรชุมชน โดยทาง พอช. ได้สนับสนุนงบประมาณในการขับเคลื่อนการจดทะเบียนและจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนจำนวน 220,000 บาท แต่ในทางปฏิบัติทาง พอช. ยังไม่สามารถที่จะจัดสรรงบประมาณดังกล่าวเข้าไปสนับสนุนได้ ทำให้การทำงานของภาคประชาชนในสภาองค์กรชุมชนจึงต้องเป็นไปในลักษณะที่แต่ละคนจะต้องจ่ายเงินกันเอง ดังนั้นการที่แต่ละสภาฯ จะมีการซื้อวัสดุ

อุปกรณ์ทางด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์เพื่อใช้ในการทำงานให้คล่องตัว และมีประสิทธิภาพมากขึ้นนั้นคงเป็นไปได้ยาก จนบางครั้งทำให้สภาองค์กรชุมชนไม่มีผลงานที่ปรากฏออกมาให้เห็นในเชิงรูปธรรม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นต่อสภาองค์กรชุมชนและในที่สุดอาจนำไปสู่การถอนตัวจากการเป็นสมาชิกสภาองค์กรชุมชนก็เป็นได้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เพื่อให้การขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเขตภาคตะวันออก มีประสิทธิภาพสูงสุด ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีข้อเสนอแนะที่เป็นนัยในเชิงนโยบาย เพื่อเป็นทางออกในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนในประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ควรมีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ในวงกว้างเพื่อสร้างอัตลักษณ์และภาพพจน์ของสภาองค์กรชุมชน แม้ที่ผ่านมา พอช. จะมีการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ผู้คนทั่วไปได้รับรู้ในเรื่องของการเกิดขึ้น เป้าหมายและภารกิจและประโยชน์ของการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนอยู่บ้าง แต่การประชาสัมพันธ์ที่ผ่านมาก็เป็นในลักษณะของการจัดทำแผ่นพับหรือป้ายประชาสัมพันธ์ ซึ่งสื่อประเภทนี้ไม่สามารถเข้าถึงผู้บริโภคในเชิงกว้างได้ ดังนั้นเพื่อขยายผลให้เห็นถึงภาพของสภาองค์กรชุมชนในวงกว้างนี้ พอช. อาจทำได้โดยการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อวิทยุ (หรือวิทยุชุมชน) และโทรทัศน์ (หรือโทรทัศน์ท้องถิ่น) ทั้งนี้เพราะสื่อทั้งสองประเภทนี้มีผู้บริโภคเป็นจำนวนมาก

2. สภาองค์กรชุมชนควรมีการวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมและภูมิปัญญาในชุมชนเพื่อจัดสภาองค์กรชุมชนด้วยตนเอง (Self-Management) กล่าวได้ว่าในแต่ละท้องถิ่นนั้นล้วนแล้วแต่มีต้นทุนทางทรัพยากรในการพัฒนาทุกท้องถิ่น โดยเฉพาะทุนทางสังคมและภูมิปัญญา ดังนั้นหากสภาองค์กรชุมชนสามารถที่จะประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมและภูมิ

ปัญญาเหล่านี้เพื่อเป็นฐานในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนควบคู่ไปกับการใช้ทุน (งบประมาณ) ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้วก็จะทำให้ขับเคลื่อนงานของสภาองค์กรชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ควรประสานงานให้เกิดเอกภาพภายในองค์กรเครือข่ายก่อนการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนทั้งนี้เพื่อเพื่อชี้แจงและสร้างความเข้าใจให้กับองค์กรต่างๆ การประสานนโยบายนั้นอาจกระทำได้ใน 3 ระดับ คือ

ก. ระดับชาติ คือ เป็นการประสานนโยบายกับกระทรวง กรมหรือหน่วยงานราชการต่างๆ ที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชน ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจและประสานงานในระดับนโยบายเพื่อให้การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและไม่มีอุปสรรคจากหน่วยงานต่างๆ เหล่านี้ การประสานนโยบายในระดับนี้ควรเป็นหน้าที่ของผู้บริหารระดับสูงในสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)

ข. ระดับจังหวัด เช่น การติดต่อขอพบผู้ว่าราชการจังหวัดหรือการเข้าร่วมประชุมส่วนราชการของแต่ละจังหวัด เพื่อเผยแพร่แนวคิดและขอความร่วมมือในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน การประสานงานในระดับนี้ควรเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ พอช. ในภาคต่างๆ โดยเฉพาะผู้จัดการภาคและผู้ช่วยผู้จัดการภาค

ค. ระดับอำเภอ โดยการประสานงานกับนายอำเภอหรือการเข้าร่วมประชุมในระดับอำเภอ ทั้งนี้เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ ภารกิจและเป้าหมายของสภาองค์กรชุมชน ตลอดจนจนถึงการขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการในระดับอำเภอ ตำบลหรือท้องถิ่นในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน การประสานงานในระดับนี้ควรอยู่ในการรับผิดชอบของสภาองค์กรชุมชนในระดับจังหวัดหรือชบวนจังหวัดของ พอช.

4. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ควรยกระดับประเด็นงานสภาองค์กรชุมชน ให้เป็นงานในระดับยุทธศาสตร์เชิงรุกของ พอช. เพราะที่ผ่านมา

นั่นอาจกล่าวได้ว่า พอช. ยังไม่ค่อยให้ความสนใจและความสำคัญในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากบทบาทที่ขัดแย้งกันภายในตัวของ พอช. เอง เพราะ พอช. มีสถานภาพเป็นหน่วยงานของภาครัฐ แต่ต้องไปจัดตั้งภาคประชาสังคม อย่างไรก็ตามแล้วแต่การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวนี้ พอช. อาจเป็นเสมือนองค์กรพี่เลี้ยงที่คอยสนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้ในการขับเคลื่อนกิจกรรมภาคประชาชนเป็นหลัก โดยจุดมุ่งหมายของกระบวนการดังกล่าวก็เพื่อการจัดตั้งภาคประชาชน

5. ก่อนการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนจำเป็นต้องมีการตกลงกับผู้นำท้องถิ่นและท้องถิ่นให้ลงตัวเสียก่อน โดยการประชุมแสวงหามติร่วม 3 ฝ่าย ระหว่างท้องถิ่น ท้องถิ่นและชุมชน กระบวนการดังกล่าวนี้เป็นไปในลักษณะของการจัดเวทีพูดคุยเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ของการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนให้แก่หน่วยงานในพื้นที่ได้รับทราบ ทั้งนี้เพราะที่ผ่านมาสภาองค์กรชุมชนยังถูกมองว่าเป็นองค์กรที่จะเข้ามาตรวจสอบการทำงานของท้องถิ่น อันเป็นผลให้เกิดความระแวงและไม่ไว้วางใจของนักการเมืองท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็มีการให้คำมั่นสัญญากันว่าสภาองค์กรชุมชนจะเป็นสภาฯ ที่ตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือการทำงานของหน่วยงานทั้งในระดับท้องถิ่นและท้องถิ่น ไม่ใช่หน่วยงานที่ตั้งขึ้นมาเพื่อตรวจสอบการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลหรือใช้เป็นฐานทางการเมืองของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวอาจยังไม่ครอบคลุมประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องสภาองค์กรชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยเห็นสมควรมีการศึกษาต่อยอดในครั้งต่อไปเพื่อเพิ่มความเพิ่มเติมความรู้แก่ผู้ที่สนใจในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในจังหวัดต่างๆ ในเขตภาคตะวันออก
2. ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในจังหวัดต่างๆ ในเขตภาคตะวันออก
3. บทบาทของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน

บรรณานุกรม

กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจสหกรณ์จังหวัดตราด. โครงการแลกเปลี่ยนสินค้า
โดยระบบหักบัญชี (Account Trade) จังหวัดตราด. ตราด: สำนักงาน
สหกรณ์จังหวัดตราด, ม.ป.ป.

กังสดาล อยู่เย็น. พลวัตชุมชนบ้านเป็ดในภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง.
วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

กาญจนา แก้วเทพ. จิตสำนึกของชาวนา: ทฤษฎีและแนวการวิเคราะห์
แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527.

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. การพึ่งตนเอง: ศักยภาพใน
การพัฒนาของชนบท. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2530.

ขัตติยา กรรณสูต. "กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจร
ของชีวิต". ในณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (บรรณาธิการ). *สวัสดิการโดยภาคชุมชน*
(1) *กลุ่มออมทรัพย์*. กรุงเทพมหานคร: เอดิชั่นเพรส โปรดักส์, 2544.

ฉัตรชัย แย้มศาสตร์. รองประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์. สัมภาษณ์,
6 มกราคม 2553.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. "เศรษฐศาสตร์บนรากฐานทางวัฒนธรรม". *สังคมศาสตร์*.
12.2 (2543): 1-14.

_____. *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม*.
กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2544.

_____. *ความเป็นมาและสาระสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพมหานคร:
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2547.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. *ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา*.
กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2544.

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ. *รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
เพื่อถอดบทเรียนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนในจังหวัดภาค
ตะวันออก กรุงเทพฯ และปริมณฑล*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนา
องค์กรชุมชน (พอช.), 2553.

นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. การพัฒนาองค์กรชุมชน.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็กซเปอร์เน็ท จำกัด, 2549.

บุญชัย วณิชย์วงศ์วาน. ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อความสำเร็จของ

กลุ่มออมทรัพย์: กรณีศึกษากลุ่มออมทรัพย์ จังหวัดตราด. วิทยานิพนธ์

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร, บัณฑิต

วิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544.

ปกรณ์ ปรียากร. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา. นนทบุรี: สำนักพิมพ์

สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2530.

ประเวศ วะสี. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม.

กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, 2542.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. "ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่นและเงินตราชุมชน:

แนวคิดและประสบการณ์ระดับสากล". รัฐสภาสาร. 51.12 (2546): 7-22.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. โครงการวิจัยและพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยน

ชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง เล่มที่ 2 ระบบการแลกเปลี่ยนท้องถิ่น

และเงินตราชุมชน: แนวคิดและประสบการณ์. กรุงเทพมหานคร: สถาบัน

การจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยใน

พระบรมราชูปถัมภ์, 2547.

ปัทมาวดี ชูชุกี และคณะ. โครงการวิจัยและพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนชุมชน

เพื่อการพึ่งตนเอง เล่มที่ 3 การศึกษาภาคสนาม. กรุงเทพมหานคร:

สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่ง

ประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.

_____โครงการวิจัยและพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

เล่มที่ 4 กรณีศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สถาบันการจัดการเพื่อชนบท

และสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์,

2547.

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 ตำบลคลองใหญ่ อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด. สภาองค์กร

ชุมชนตำบลคลองใหญ่. สัมภาษณ์, 8 กุมภาพันธ์ 2553.

พูนศักดิ์ ชานิกกรประดิษฐ์. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ฝั่ง
ตะวันออกของไทย (นครศรีธรรมราช) พ.ศ. 2435-2504. วิทยานิพนธ์
เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต, ภาควิชาเศรษฐศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 36 ปี มธบ.: สัมมนาวิชาการ กิ่งทศวรรษวิถีชีวิต
ชุมชนไทยหลังวิกฤต เศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
ธุรกิจบัณฑิต, 2547.

ละอองดาว ศรีลาน้ำทิพย์. ผู้นำสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองหินปูน
อ.วังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2553.

วิมล คำศรี. วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). 2544.

ศิริพงษ์ ฉายวัฒน์. ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์. สัมภาษณ์,
5 มกราคม 2553.

ศุภวัลย์ พลายน้อย. การตอบสนองต่อภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของภาคประชา
สังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: วศินการพิมพ์, 2545.

ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: ประมวล
แนวคิด คำบรรยายและหนังสือสั่งการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัด
กระทรวงมหาดไทย, 2554.

สน รูปสูง. นักพัฒนาเอกชนอาวุโส. สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2553.

สภาองค์กรชุมชน. รายงานผลการส่งเสริมและพัฒนากิจการสภาองค์กรชุมชน
ตาม พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 เดือนมกราคม - มิถุนายน
2551. เว็บไซต์. www.codi.or.th/sapa/. 8 สิงหาคม 2552.

_____. รายงานผลการดำเนินงานส่งเสริมจัดตั้งและพัฒนากิจการสภาองค์กร
ชุมชน (เมษายน 2553). เว็บไซต์. www.codi.or.th/sapa/. 16 มิถุนายน 2553.

สัมพันธ์ บุญเกิด. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี.
สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2553.

สุชาติ เกตุยา. การพึ่งตนเองของเศรษฐกิจของชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชน
ในอำเภอยะลา จังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
สาขารัฐศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542.

สุระ ดวงสุดา, สมศักดิ์ ชัยมาศ, บรรจง พรหมวิเศษ, วีระศักดิ์ นาลินธมากร และ
ฉลองรัตน์ ทองโอฬาร. การขับเคลื่อนภาคประชาชนในจังหวัดปราจีนบุรี.
เสวนากลุ่มย่อย, 12 มกราคม 2553.

สำราญ วงษ์พันธ์. สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์. สัมภาษณ์,
26 มกราคม 2553.

อภิชาติ ทองอยู่. ทัศนะว่าด้วยวัฒนธรรมกับชุมชน: ทางเลือกใหม่ของงาน
พัฒนา. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2527.

อภิชัย พันธเสน และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่อง โครงการวิจัยและพัฒนา
ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง เล่มที่ 1 การสังเคราะห์
ผลการวิจัยและพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณ
ชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.

อาคม ภูติภัทร. นักพัฒนาเอกชนจังหวัดตราด. สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553.

อุทิศ สังขรัตน์. การแลกเปลี่ยนผลผลิตของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ในสมัย
เรือแม่ (พ.ศ. 2465 - พ.ศ. 2516). วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
สาขาไทยคดีศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2546.

โอฬาร อำพรธณ. ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองใหญ่. สัมภาษณ์,
8 กุมภาพันธ์ 2553.

อำนาจ ล้วนศรี. ชาวบ้านตำบลทุ่งโพธิ์. สัมภาษณ์, 6 มกราคม 2553.